

Per Holmberg, Inga-Lill Grahn och Ulrika Magnusson

SYSTEMISK-FUNKTIONELL LINGVISTIK: ATT ANALYSERA SPRÅKETS BETYDELSEPOTENTIAL

Abstract

This article presents the theory of Systemic functional linguistics (SFL), first developed by Michael Halliday, and exemplifies how the theory can be applied in empirical analysis of text and talk. It shows how SFL is centered on the idea that language functions in social meaning making, and how this idea is theoretically elaborated in terms of stratification, metafunctional diversity, systemic choices and registers. The article includes a theoretical description of these four central notions, followed by a presentation of two empirical studies. Both studies explore lexicogrammatical and semantic choices within the ideational metafunction, though in different registers.

The first study is an analysis of the use of grammatical metaphor in text written by monolingual and multilingual upper secondary school students. Grammatical metaphor is the realization of meaning in atypical, or incongruent, ways. In the study, grammatical metaphor is a developmental trait, allowing students to express specialized meanings through new combinations between semantics and lexicogrammar.

In the second analysis SFL is applied on talk in interaction and combined with activity analysis. The study explores the successive instantiation of the meaning potential of language in a certain context, namely when participants talk about *thinking* in radio phone-in counseling conversations. An analysis within the ideational metafunction combined with the notion of communicative projects describes how, in this specific case, the participants' lexicogrammatical choices between a verb and a nominal form contributes in a critical way to a successful outcome of the ongoing counseling activity.

Systemisk-funktionell lingvistik (SFL) är en teori om språket som betydelsepotential, först utarbetad av den brittisk-australiske lingvisten Michael Halliday (f. 1925). Syftet med den här artikeln är att presentera och exemplifiera teorins tillämplighet för empirisk analys. Vi har valt att fokusera en del av SFL som tydligt kan illustrera detta, närmare bestämt den s.k. ideationella metafunktionen. För att kunna ge en såpass handfast bild av SFL, behöver vi emellertid först introducera några av de centrala teoretiska antaganden som analyser med teorin utgår ifrån. Utgångspunkten blir *Introduction to Functional Grammar* (Halliday & Matthiessen fjärde upplagan 2013), och den svenska terminologi som används i introduktionsboken *Grammatik med betydelse* (Holmberg & Karlsson 2006) och i forskningsantologin *Funktio-*

nell textanalys (red. Holmberg, Karlsson & Nord 2011). Med utgångspunkt i dessa antaganden vill vi visa hur teorin kan ta sig uttryck i praktiskt analysarbete. I denna senare del av artikeln kommer vi att hämta exempel från två avhandlingsprojekt, Ulrika Magnussons *Skolspråk i utveckling* (2011) och Inga-Lill Grahns *Tala om att tänka* (2012), vilka båda kartlägger ideationell betydelse. Genom att de utnyttjar teorins verktyg för analys på två olika vis, kan framställningen illustrera den stora metodologiska spännvidd man finner inom SFL-undersökningar. Avslutningsvis diskuteras några principiella möjligheter och begränsningar med teorin.

Men först några ord om vilken slags teori SFL är, och hur SFL hittills utnyttjats för forskning om det svenska språket och om svenska texter och samtal.

1. Bakgrund

Modern språkvetenskap utmärks av en långt driven ”sub-disciplinering” vilken delar det vetenskapliga fältet i fonologi, grammatik, semantik, pragmatik, textforskning, samtalsanalys, språkinlärning osv. Listan skulle kunna göras lång på sådana sub-discipliner som utvecklats sinsemellan olika teorier och metoder, för att renodla vissa typer av forskningsfrågor. SFL är en teori som dåligt passar in i en uppdelning av detta slag. Att karaktärisera SFL som en teori om språket som betydelsepotential (vilket vi gjorde inledningsvis) eller som en teori om hur betydelse skapas, innebär inte att teorin ser betydelse som något som kan studeras som semantik i avgränsad mening, vilket skulle kunna lämna t.ex. grammatik, fonologi eller samtalsanalys utanför. Tvärtom låter teorin frågan om betydelse växa till en så stor fråga att den förgrenar sig in såväl i grammatik och fonologi som i text och samtal. Ytterst handlar det om att SFL inte vill *reducera* betydelseskapandets komplexitet, utan istället valt att *hantera* den inom teorin. Det gör att teorin prioriterar en annan ordning än sub-disciplineringens. Utmaningen blir att möjliggöra en rik förståelse genom att samordna flera olika kompletterande perspektiv, istället för att inordna betydelseskapande i en viss avgränsad teoretisk domän. Redan detta antyder en hög ambitionsnivå. Men faktiskt är ambitionen ännu högre än så. En drivkraft för SFL att så att säga bygga in språkandets komplexitet i teorin är nämligen förhoppningen om att ny förståelse av språk, samtal och texter också ska öppna för nya sätt att skapa betydelse, t.ex. i skolans, vårdens eller politikens praktiker. Teorin vill med andra ord inte bara beskriva och förklara, utan också bidra till att förändra språkande och samhälle i demokratisk riktning (se t.ex. intervjun med Halliday i Thompson & Collins 2001).

I forskning om det svenska språket och om svenska texter och samtal är SFL ett relativt nytt inslag. Trots att teorin utvecklats under femtio år och tillämpats inom många olika områden (se t.ex. Halliday 2002–2007), har SFL här fått genomslag först under de senaste femton åren, och då främst inom textforskning där hittills ett tjugotal avhandlingar utnyttjat teorin eller metoder från teorin. Frågeställningarna har företrädesvis gällt hur texter av olika slag utmärker sig vad gäller struktur och språk, samt i förlängningen hur de fungerar i sina olika sociala sammanhang. Det främsta skälet för att välja SFL tycks ha varit möjligheterna att analysera texternas språkliga val ur ett betydelseperspektiv, samt att förstå dessa val som funktionellt motiverade. Forskningen utmärker sig, om man jämför med anglosachsisk SFL-forskning, på två sätt. För det första finns få större systematiska analyser med fokus på svenskans grammatik (vad gäller ideationell metafunktion, se dock Nordrum 2007 och Lassus 2010). På vissa områden har detta begränsat teorins tillämplighet för textforskning. Så skulle t.ex. analys av tema-remastruktur, vilket är en klassisk SFL-tillämpning på engelska texter, kräva en grundligare utredning av hur teorins avgränsning och förståelse av tema ska förhållas till svenskans V2-ordföljd (se vidare Holmberg & Karlsson 2006:152f.). För det andra har större SFL-studier av svenska texter eller samtal så gott som undantagslöst kompletterat teorin med andra teorier för att berika bilden av texternas kontext. I SFL-undersökningar av elevtexter, vilket hittills varit det vanligaste empiriska intresset, har teorin kompletterats med andra teorier om lärande, såsom Judith Langers teori om *envisionment* (Wiksten Folkeryd 2006, af Geijerstam 2006, Edling 2006), Lev Vygotskijs sociokulturella ansats (af Geijerstam 2006, Nordenfors 2011, Nygård Larsson 2011) och mer kognitivt inriktad andraspråksforskning (Magnusson 2011). SFL-analyser av myndighetstexter har dragit nytta av Norman Faircloughs kritiska diskursanalys (se Ohlsson 2007, Lassus 2010, jfr Bergh Nestlogs analys av elevtexter 2012). I de undersökningar som med SFL analyserat samtal har också Per Linells dialogism och verksamhetsanalys utnyttjats (Holmberg 2002, Grahn 2012). Vi återkommer till dessa två punkter, bristen på rena grammatikundersökningar och mångfalden av teori-kompletteringar, i vår slutdiskussion.

2. Centrala teoretiska antaganden om språkets betydelsepotential

I detta avsnitt introduceras hur SFL ser betydelse som något vi skapar med språk i olika aktiviteter, i flera dimensioner, i kontrast till vad vi inte gör (men kunde ha gjort), i olika sociala sammanhang, och genom att hela tiden utnyttja mer än bara det verbala språket. Eller för att säga det med teorins

begrepp: betydelseskapande är skiktat (2.1), metafunktionellt (2.2), systemiskt (2.3) samt potentiellt/instantierat (2.4). Hur dessa punkter vägleder praktisk analys visas alltså sedan i avsnitt 3 och 4.

2.1 Betydelseskapandet är skiktat

Låt oss säga att vi kommer in i ett rum där några människor talar med varandra och samtidigt formulerar en skriven text. I regel skulle vi kunna göra välgrundade antaganden om vilken aktivitet som pågår, om det exempelvis är ett polisförhör, ett utvecklingssamtal eller en lyrikövning. Detta kallar SFL för en förståelse av betydelseskapandets *kontext*. Naturligtvis blir bedömningen betydligt säkrare för den som inte bara tycker sig känna igen aktiviteten utan också förstår det språk som talas och skrivs. Det går då att beskriva också de betydelser som är med och skapar kontexten, språkets *semantik*. Vidare kan man göra iakttagelser om de satser, ordgrupper, ord och morfem som används för att forma och uttrycka semantiken, vilket SFL sammanfattar som språkets *lexikogrammatik*. Slutligen kan vi också beskriva språkets *fonologi* och *ortografi*, i första hand alltså de språkljud respektive skrivtecken som gör det möjligt att uppfatta lexikogrammatiken, och därmed indirekt också semantiken och kontexten. Dessa olika beskrivningsnivåer av vad som händer i språkandet – kontexten, semantiken, lexikogrammatiken samt fonologin/ortografen – betecknar SFL som betydelseskapandets *skikt*. (Se vidare Halliday & Matthiessen 2013:24–26.)

Kontexten – såväl polisförhör och utvecklingssamtal som lyrikövningar – bestämmer sannolikheten för olika semantiska, lexikogrammatiska samt fonologiska och ortografiska val i det som sägs och skrivs. Men samtidigt är det just de språkliga valen som i hög grad bestämmer vilken kontext som ska framträda. Ett utvecklingssamtal blir till (bland annat) genom vissa språkliga val, och om dessa är helt andra än de förväntade, kommer det att bidra till att kontexten förändras. Försök att formulera sig på rimmad vers skulle kunna ge utvecklingssamtalet drag av lyrikövning; ihärdig upprepning av frågor skulle kunna göra samtalet mer likt ett polisförhör osv. Att relationen mellan olika skikt präglas av ett sådant ömsesidigt och samtidigt beroende försöker SFL fånga med termen *realisering*: Kontexten realiseras av semantiken, som realiseras av lexikogrammatiken, som realiseras av fonologi eller ortografi.

Metodiskt utmärks SFL-undersökningar av att de försöker göra reda för relationer mellan olika skikt. Vanligast har varit att undersöka förhållanden mellan semantik och lexikogrammatik, m.a.o. hur lexikogrammatiken realiserar semantiken (i en viss kontext). Det är sådana forskningsuppgifter som

ska presenteras nedan (avsnitt 3 och 4). Men det är också möjligt att fokusera hur en viss kontext utmärks av vissa semantiska drag utan att dessa analyseras lexikogrammatiskt (se t.ex. Wiksten Folkeryd 2006). Teorin öppnar också för möjligheten att analysera lexikogrammatikens fonologiska realisering, även om fonologisk analys hittills varit ovanlig (se dock t.ex. Halliday & Greaves 2008).

2.2. Betydelseskapandet är metafunktionellt

Det som sker när vi använder språket är enligt teorin så komplext att det analytiskt kräver inte bara flera skikt utan också tre olika betydelsedimensioner, s.k. *metafunktioner*. Denna förståelse av betydelseskapandet som metafunktionellt är förmodligen den teoretiska innovation som SFL är mest känd för. De tre metafunktionerna, den *ideationella*, den *interpersonella* och den *textuella*, länkar olika slags semantiska och lexikogrammatiska språkliga resurser till en viss aspekt av kontexten. Redan kontexten analyseras nämligen i tre aspekter: efter vilken *verksamhet* som pågår (eng. *field*), vilken *relation* som råder mellan de inblandade (eng. *tenor*) och vilket *kommunikationssätt* som utnyttjas (eng. *mode*). (Se vidare Halliday & Matthiessen 2013:30–31 samt Halliday 1973, 1979, jfr Holmberg 2012a, 2012b.)

För att visa hur teorin kopplar dessa tre kontextaspekter till metafunktioner, och antyda hur teorin ser lexikogrammatiken som semantiskt motiverad i varje metafunktion, tar vi som exempel skolans utvecklingssamtal. Växlingen i ett sådant samtal mellan en vardaglig och en specialiserad verksamhet kan kopplas till hur talarna utnyttjar den ideationella metafunktionens språkliga resurser. Här analyseras hur erfarenheter representeras på olika sätt, exempelvis skulle man kunna iaktta hur talarna pendlar mellan att vardagligt tala om ”hur det går” och att mer specialiserat tala om i vilken mån eleven ”når ämnets kunskapskrav”. Lexikogrammatiken i dessa båda uttryckssätt realiserar ideationella processbetydelser på olika sätt, vilket vi ska återkomma till i 2.3.

Att utvecklingssamtal, vad gäller den andra kontextaspekten, relationen, utmärks av en ojämn maktfördelning mellan lärare och elev, kan spåras i en analys av hur *interpersonella* språkliga resurser används. I en undersökning av denna metafunktion skulle man t.ex. kunna notera vem som tar initiativ till semantikens olika *språkhandlingar* som frågor, värderande påståenden och uppmaningar, liksom hur dessa språkhandlingar får sina lexikogrammatiska realiseringar (se vidare Halliday & Matthiessen 2013:135–139, jfr Holmberg & Karlsson 2006:31f., Holmberg 2011:97f.).

Vad gäller den tredje kontextaspekten, kommunikationssättet, präglas skolans utvecklingssamtal av att muntliga och skriftliga kommunikationssätt kombineras. Själva samtalet är förstås muntligt, men inslag i samtalet utgörs ofta (åtminstone under skolans senare år) av uppläsning av andra lärares skriftliga omdömen och av att en skriftlig individuell utvecklingsplan ska fyllas i. De mest uppenbara konsekvenserna av ett visst kommunikationssätt står att finna i hur den *textuella* metafunktionens språkliga resurser utnyttjas. Det handlar om olika möjligheter att skapa informationsstruktur, exempelvis genom att låta *temat* för flera satser få samma referens. Här skulle man kanske kunna visa hur skolans utvecklingssamtal typiskt hålls ihop på satsnivå genom val av tema som har eleven som referens, tills inslag av läsande och skrivande bryter av med andra mönster. (Se vidare Halliday & Matthiessen 2013:88–92 om tema, jfr Holmberg & Karlsson 2006:143f.)

Metodiskt kan en undersökning med SFL avgränsa intresset till en metafunktion, eller till två eller tre. Den som är intresserad av en viss kontextaspekt, t.ex. relationen mellan talarna, får så att säga ett förslag av teorin i vilken riktning den språkliga analysen har chans att finna mest givande resultat. Det är emellertid viktigt att understryka att teorin principiellt framhåller att metafunktionerna alltid samverkar (se t.ex. Holmberg & Karlsson 2006:162f. resp. 177f.). Båda de undersökningar som presenteras nedan avgränsar analysen till språkliga val inom den ideationella metafunktionen, men man kan lägga märke till att den senare faktiskt kopplar resultaten också till relationen mellan talarna (se vidare avsnitt 4). Nämnas ska också att en alltför deterministisk syn på kopplingen mellan kontextaspekter och språkets metafunktioner har ifrågasatts även inom SFL (se t.ex. Thompson 1999). Man framhåller att det rör sig om sannolikheter för språkliga val i olika kontexter och inte om kausala relationer mellan kontext och språk.

2.3 Betydelseskopandet är systemiskt

För att konkretisera idén om betydelseskopande i tre metafunktioner, utgår SFL från att betydelseskopande inte bara är funktionellt, utan systemiskt-funktionellt, dvs. organiserat i sådana uppsättningar av på olika vis kontrasterande alternativ som SFL kallar *system*. Teorin räknar med att det går att kartlägga vilka kontraster som samtidigt är aktuella inom alla skikt och metafunktioner. Systemen tecknar en bild av vad som kan ske i olika språkliga aktiviteter, och en analys av en specifik text i en viss kontext ger vid handen både vad som sker, och vad som inte sker vid just detta tillfälle (se vidare Halliday 1966, Hasan 1996).

Vi väljer här att kort redogöra för några system inom den ideationella metafunktionen, eftersom dessa väl lämpar sig för att illustrera SFL:s potential, något som kommer att visas i avsnitt 3 och 4. Vi kommenterar de aktuella systemen med start i lexikogrammatiken, för att därefter fortsätta till semantik och kontext.

Centralt för SFL:s beskrivning av den ideationella lexikogrammatiken är systemet för *processtyper*. Systemet beskriver fyra satsgrammatiska huvudalternativ: materiell, mental, verbal och relationell processtyp. Process typerna skiljs åt genom att de har olika grammatiska konstruktionsmöjligheter, olika möjliga s.k. *deltagare*, vilket även innebär att val av skilda processtyper i en text bidrar till att verkligheten framställs på olika sätt. Exempel 1 visar några vanliga alternativ. Materiella processer låter en värld av handlingar och händelser framträda genom en grammatisk konstruktion som utgår från deltagaren *aktör*, vilken eventuellt förbinds med ett *mål* (se ex. 1a). Mentala processer realiserar istället processbetydelse som har med inre erfarenheter att göra. En sådan process konstrueras typiskt som en sats med en animat deltagare som s.k. *upplevare*, medan det upplevda i sin tur kan representeras antingen av en annan deltagare i satsen, ett s.k. *fenomen* (ex. 1b), eller av en anförd sats (ex. 1c). Med verbala processer kan allt bli en fråga om dialog och förhandling med satser som exempelvis förbinder *talare* med *lyssnare* och med anförda satser (ex. 1d). Med relationella processer slutligen kan man teckna en bild av världen som stillastående förhållanden, utan vare sig aktörer, upplevare eller talare. En konstruktionsmöjlighet här är att en *bärare* tillskrivs ett *attribut* (ex. 1e). (Se vidare Holmberg & Karlsson 2006:73f., Karlsson 2011:21f. eller Halliday & Matthiessen 2013:301–310 som också räknar med ytterligare två processtyper.)

Exempel 1 (processens finita verb markerat med fetstil)

- (a) Han **lagade** en riktig festmåltid.
[materiell process: *han*=aktör; *en riktig festmåltid*=mål]
- (b) Du **gillade** maten va?
[mental process: *du*=upplevare; *maten*=fenomen]
- (c) Jag **tror** att tomaterna var ekologiska.
[*jag*=upplevare; *att tomaterna var ekologiska*=anförd sats]
- (d) Expediten **sa** till mig att tomaterna var ekologiska.
[verbal process: *expediten*=talare; *till mig*=lyssnare; *att tomaterna var ekologiska*=anförd sats]
- (e) Tomaterna **var** ekologiska.
[relationell process: *tomaterna*=bärare; ekologiska=attribut]

Redan i denna korta presentation av systemet för lexikogrammatiska processtyper har vi antytt att varje processtyp typiskt realiserar ett visst slags semantisk processbetydelse. På det semantiska skiktet kartlägger SFL

emellertid inte bara processbetydelse utan också andra grundläggande ideationella alternativ t.ex. egenskapsbetydelser och tingbetydelser. Det är enklast att tala om dessa olika semantiska alternativ genom att ange hur de ”kongruent” realiserar, dvs. hur de *typiskt* får sina lexikogrammatiska uttryck: Processbetydelser realiserar kongruent med satser kring en kärna av ett finit verb (så som visats i exempel 1), egenskapsbetydelser med adjektiv och tingbetydelser med substantiv. Men det intressanta är att det hela tiden sker undantag. Både processer och egenskaper kan t.ex. också dyka upp ”förklädda till ting”, dvs. som nominala uttryck. Dessa kan i sin tur fungera som deltagare i andra processer, t.ex. *förändring* istället för *förändra*, respektive *säkerhet* istället för *säker*. Detta är två typfall på vad SFL kallar för *ideationella grammatiska metaforer* (vilka vi i det följande oftast kommer att beteckna ”grammatiska metaforer” trots att teorin också urskiljer grammatisk metaforik i den interpersonella metafunktionen).

I exempel 2 visas tre satser vilka alla innehåller en grammatisk metafor (i fetstil). Som satser realiserar förstås alla exemplen var sin processbetydelse (i samtliga fall relationella processer). Men de grammatiska metaforerna realiserar ytterligare processbetydelser, vilka är skönjbara i basmorfemen. Nominaliserade processbetydelser får därmed ett slags dubbelbetydelse genom att de grammatiskt fungerar som vilket ”ting” som helst. De kan t.ex. få bestämdhet och numerus, tillskrivas egenskaper i nominalgruppen genom olika bestämningar, samt alltså fungera som deltagare i en annan process.

Exempel 2

- (a) Det där var ju vårt **inkast!**
- (b) Längs västkusten gäller fortfarande gårdagens **stormvarning**.
- (c) En kemisk **reaktion** är när kemiska ämnen reagerar med varandra på något sätt.

SFL ser den kongruenta realiseringen som en enkel koppling mellan val i semantiska och lexikogrammatiska system. Den metaforiska realiseringen skapar däremot ”korskopplingar” och mer komplex betydelse. Om vi talar om att ”kasta in en boll” är det fråga om en enkel processbetydelse, medan ”inkast” kombinerar processbetydelse med tingbetydelse (jfr 2a). Vi säger i det senare fallet en sak genom vårt lexikogrammatiska val men (också) en annan sak genom vårt semantiska val. Ett mycket stort antal andra ”korskopplingar” mellan lexikogrammatik och semantik är möjliga (se vidare avsnitt 3, se också Karlsson 2005, Nordrum 2007, Siljan 2011).

Just frågan om hur processbetydelse realiserar, och hur detta kan ske också genom grammatiska metaforer, är central för båda de två undersökningar som presenteras nedan.

2.4 Betydelseskapandet är potentiellt/instantierat

Som redan bör ha framgått drar inte SFL någon skarp gräns mellan å ena sidan studiet av ”språket som system” och å andra sidan studiet av ”språket i bruk”. Istället ses *språk* och *text* som två kompletterande perspektiv på vad man kunde kalla språkande. Med SFL:s terminologi uttrycks detta som att språket är en *potential* för texter, och varje text är *instantiering* av språk. Att tala om ett språk blir då egentligen inte något annat än att på ett mycket abstrakt plan tala om vad som sker och skulle kunna ske i texter på detta språk.

Vanligt är att man inom SFL intresserat sig för att undersöka vilket språk som används i en viss typ av texter. I fokus ställs då en specialiserad variant av språket, alltså en språklig sub-potential som inom teorin benämns *register*. Ett register begränsar de språkliga valmöjligheter som är aktuella i en viss situation, och texter som instantierar samma register liknar därför varandra (se vidare Halliday & Hasan 1985, Matthiessen 1993, Nord 2011). En viktig skillnad mellan register är hur de utnyttjar möjligheten att bilda grammatiska metaforer (se 2.3). I vissa mer specialiserade register kan grammatiska metaforer vara ett typiskt sätt att uttrycka sig.

Hur språk och register instantieras i texter är något som hela tiden förskjuts, och SFL-undersökningar har ofta riktat intresset mot sådana slags förändringar. Det kan vara förändringar över lång tid som svarar mot nya kulturella behov av instantiering, s.k. *fylogenes*. Halliday har exempelvis diskuterat hur genombrottet för ideationell grammatisk metaforik i engelska hänger ihop med genombrottet för modern naturvetenskap (Halliday 1994, se också Halliday 1995). Det kan också vara förändringar som rör hur individer successivt tillägnar sig en allt större potential för att skapa betydelse i allt fler nya situationer, s.k. *ontogenes*. Detta är ett perspektiv som intas i en av Hallidays mest kända studier, *Learning how to mean* (1975, jfr Matthiessen 2009). Och slutligen har intresset ofta riktats mot de förändringar som visar sig i att betydelsepotentialen instantieras på olika sätt i olika faser av en text eller ett samtal, s.k. *logogenes*. Faktiskt menar Halliday i den ovannämnda studien (1994) att genombrottet för det metaforiska, vetenskapliga sättet att förstå världen kan ses också logogenetiskt, nämligen som en språklig brytpunkt i Darwins *The Origin of Species*. Beroende på om intresset riktas mot ontogenes, fylogenes eller logogenes kan undersökningar metodiskt skilja sig mycket åt, vilket illustreras av de undersökningar som nu ska presenteras.

3. En undersökning av språkets betydelsepotential i elevtexter

Ett viktigt forskningsområde för SFL är skolans texter och lärares undervisning. Frågor om hur barn och ungdomar ges möjlighet att tillägna sig vuxenvärldens språk är naturligtvis av stort intresse för en teori som vill bidra till samhällets demokratisering. Flera svenska SFL-baserade undersökningar har också denna inriktning mot skolans texter (t.ex. Edling 2006, Wiksten Folkeryd 2006, af Geijerstam 2006, Nygård Larsson 2011, Nordenfors 2011, Bergh Nestlog 2012). Hit hör även Ulrika Magnussons avhandling *Skolspråk i utveckling. En- och flerspråkiga elevers bruk av grammatiska metaforer i senare skolår* (2011). Som framgår av undertiteln vill avhandlingen därtill jämföra en- och flerspråkiga elever, vilket varit ovanligt i tidigare SFL-forskning (se dock Schleppegrell 2002, 2004, Colombi 2006, Nygård Larsson 2011 som också gäller text skriven av andraspråksanvändare). Därför anknyter avhandlingen till teorier om andraspråksutveckling för att tolka de empiriska resultaten (t.ex. Cummins 1979, se vidare nedan).

Avhandlingens övergripande forskningsfråga är hur tonåringar utvecklar bruket av ideationell grammatisk metafor i sitt skriftspråk. Med de begrepp som presenterats i föregående avsnitt kan vi alltså säga att undersökningen avgränsas till semantik och lexikogrammatik i den ideationella metafunktionen (se 2.1 och 2.2), eftersom det är i gränssnittet mellan dessa språkliga skikt som fenomenet grammatisk metafor hör hemma (se 2.3). Att undersökningen avser att undersöka ”skolspråk i utveckling” innebär med SFL:s terminologi ett intresse för *ontogenes*, dvs. utvecklingen av individens betydelsepotential, och för vissa skoltypiska register där ideationell grammatisk metaforik är ett centralt språkdrag (jfr 2.4). Att grammatisk metaforik är ett drag som uppträder sent i språkutvecklingen är i det närmaste ett teoretiskt grundat antagande i SFL, ett antagande som alltså avhandlingen prövar empiriskt, vilket endast skett tidigare i en studie (Derewianka 1995).

Undersökningens material består av 365 elevtexter vilka skrivits som lösningar på uppgifter på två nationella skrivprov: dels ett prov som gavs i svenskämnet under elevernas nionde och sista år i grundskolan (62 texter), dels ett prov som gavs ungefär två år senare under den sista obligatoriska gymnasiekursen i svenska och svenska som andraspråk (303 texter). Gymnasietexterna och bakgrundsdata om eleverna hade samlats in av ett större forskningsprojekt (Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer, finansierat av Riksbankens jubileumsfond) från elever på åtta olika storstadsskolor i flerspråkiga områden. Grundskoletexterna är de prov från samma elever som kunde spåras för att möjliggöra avhandlingsprojektets longitudinella jämförelse (se vidare Magnusson 2011:73f.).

Magnusson räknar med åtta typer av ideationella grammatiska metaforer. Sex av dessa är olika slags nominaliseringar: av egenskap (*glädje*), process (*försvinnande*), modalitet (*möjlighet*), kausalitet (*orsak*), fas (*start*) och omständighet (*dåtid*). De återstående två är kausalitet realiserad som verb (*orsaka*, *leda till*) samt process realiserad som adjektiv (*galopperande (häst)*) (ibid:96–103, jfr Halliday 1998a som räknar med ytterligare fem typer).

I en första kvantitativ delstudie relateras förekomsten av grammatiska metaforer till variabler som betyg på texten och elevernas språkliga bakgrund. Flera signifikanta samband upptäcktes: exempelvis använder eleverna mer grammatisk metaforik i gymnasiet än på högstadiet, texter med höga betyg har mer grammatisk metaforik än texter med låga betyg och enspråkiga elever använder mer grammatisk metaforik än flerspråkiga elever.

Som vi pekat på ovan (2.4) har Halliday (1994) beskrivit hur grammatisk metaforik utvecklats för att svara mot behov av att konstruera nya specialiserade bilder av världen i framväxande naturvetenskapliga verksamheter. För att bruket av grammatiska metaforer skall vara funktionellt krävs emellertid inte bara förekomsten av grammatiska metaforer, utan också att de språkliga konstruktionsmöjligheter som grammatisk metaforik öppnar för utnyttjas. Därför kompletterar Magnusson den rent kvantitativa studien med kvalitativa delstudier som undersöker hur eleverna i sina texter utnyttjar sådana konstruktionsmöjligheter.

Ett exempel är förtätning, vilket innebär att en nominaliserad processbetydelse i nominalfrasen förses med bestämningar (*den ömhet och respekt som ett äktenskap bygger på*). Ett annat exempel är bortfall av deltagare, dvs. att de som egentligen utför en handling blir osynliga (*frågan om månggifte*). Sådana bortfall av deltagare kan också leda till att det istället blir den nominaliserade betydelsen som grammatiskt framställs som den som handlar, t.ex. som aktör i materiella processer (*Svälten härjade på gatorna*). Allt detta är förändringar som grammatisk metaforik kan, men inte måste, ge upphov till. Exempel 3 visar ett utdrag ur en metafortät text där deltagare fallit bort vid grammatiska metaforer (t.ex. *respekt och förståelse*). Flera av de aktuella nominalfraserna är också långa med flera bestämningar, och informationen är således förtätad (t.ex. *kristen, muslimsk eller judisk tro*).

Exempel 3

Olika kulturer lever sida vid sida med varandra och våra **tankar** och **handlingar** bygger på ömsesidig **respekt** och **förståelse**. Trots det utgör vår religiösa **tro** grunden för våra normer och moralprinciper. Oavsett om det gäller kristen, muslimsk eller judisk **tro**. På samma sätt har landets lagar utformats. **Tro**n är djupt förankrad i vårt medvetande och kultur, trots att vi är öppet sekulariserade. [...] Jag är glad över att **frågan** om **månggifte** diskuteras och att lagar ifrågasätts. Men jag anser att det finns mycket att invända mot Åsa Nilssonnes befängda åsikter och **argument**. Även här ligger kristna **värderingar** som grund för lagen och den

allmänna opinionen. [...] **Månggifte** leder till **maktkamp** och **svartsjuka**, inte den **ömh**et och **respekt** som ett äktenskap bygger på.

Analys av strategiskt valda delar av materialet visar att det är texter med hög andel grammatisk metaforik som tenderar att utnyttja dessa konstruktionsmöjligheter, vilket har funktionen att – med hjälp av den grammatiska metaforiken – göra framställningen mer generaliserande och abstrakt. I texter med låg andel grammatiska metaforer utnyttjas endast undantagsvis möjligheter att med de grammatiska metaforerna skapa t.ex. förtätning och bortfall av deltagare. Exempel 4 visar inledningen på en text med låg andel metaforik:

Exempel 4

Mina egna erfarenheter om **tidspress** och **stress** i skolan är att tiden inte räcker till. Tiden för att inte bara hinna med läxor. (med läxor menar jag tex prov, vanliga läxor) ska jag även hinna med min egen fritid och min fritid att umgås med familjen. Exempel på en dag för mig är när jag kommer hem från en skoldag så ska äta först (ibland laga egen mat: för det tar också tid), sedan städa och om jag har tur med läxorna kanske det tar 1-2 timmar, men det är nästan aldrig. Ibland kan jag behöva hela dagen med att göra läxorna.

Avhandlingen är ett exempel på en studie som bygger på systemisk-funktionell teori redan i formuleringen av sin övergripande forskningsfråga. Grammatisk metafor är ju ett begrepp som förutsätter SFL:s teoretiska modell där lexikogrammatiken ses som realisering av semantiken, som kan vara kongruent eller inkongruent. Vidare för begreppet samman en rad språkliga fenomen, t.ex. nominalisering, adjektivisering och varierande realiseringar av kausalitet. Magnusson visar i sin avhandling att sammanförandet av fenomen, som utanför SFL inte relateras till varandra, är fruktbart, såväl i den kvantitativa studien som i de kvalitativa. I den kvantitativa studien framträder grammatisk metafor som ett språkdrag som är klart relaterat till språkutvecklingen under senare skolår (vilket alltså bekräftar teorins antagande) samt till hur länge eleverna använt svenska. Men dessa samband gäller inte i samma utsträckning för varje enskild typ av grammatisk metafor. Adjektivisering av process (*galopperande*) är den mest utslagsgivande medan nominalisering av process (*upptäckt*) var minst utslagsgivande. En undersökning av bara nominaliseringar hade alltså inte varit lika belysande. I de kvalitativa studierna visar sig grammatisk metafor vara en resurs som i vissa texter bidrar till en sådan abstraktion och generalisering som skolan premierar. Även detta resultat framkommer tack vare att Magnusson utifrån SFL:s perspektiv på betydelseskapande sammanfört språkliga fenomen vilka skiljer sig åt ifråga om språklig form.

I avhandlingen används SFL även som en tolkningsram inom vilken resultatet diskuteras. Avgörande är här teorins förståelse av grammatisk metafor som en central resurs för konstruktionen av specialiserade, icke vardagliga sätt att se på världen. Ur detta perspektiv kan lärande ses som en semiotisk process som sker parallellt med språklig utveckling (Halliday & Matthiessen 1999). Vad gäller andraspråkutveckling, och skillnader mellan texter som skrivits av olika grupper av andraspråkstalare, utnyttjar Magnusson emellertid också andra tolkningsramar. Med hjälp av en mer kognitivt inriktad teori om språkutveckling (Cummins 1979) kan hon t.ex. förklara varför elever som börjat tala svenska under åren just före skolstart tenderar att använda *mindre* grammatisk metaforik än elever som börjat tala svenska något senare. I slutdiskussionen återkommer vi till vad detta säger mer principiellt om SFL:s möjligheter och begränsningar.

4. En undersökning av språkets betydelsepotential med utgångspunkt i två ord

För utvecklingen av SFL som teori har det varit väsentligt att förstå hur språket fungerar i interaktion mellan talare. I avhandlingen *Tala om att tänka. Om processer och projekt vid användning av orden tänka och tanke i tre samtal* av Inga-Lill Grahn, används SFL för att undersöka en del av den ideationella betydelsepotentialen i samtal. Grahn studerar hur betydelsepotentialen hos de två orden *tänka* och *tanke* utnyttjas i den speciella kontext som psykologsamtal i radio utgör. Undersökningen har sin grund i verksamhetsanalys (se vidare Grahn 2012:84f., Linell 2011), och Grahn använder SFL:s verktyg för ideationell analys som grammatisk beskrivningsapparat. Analysen fokuserar samma delar av SFL:s språkmodell som Magnusson 2011, nämligen ideationell semantik och ideationell lexikogrammatik, men fokus hos Grahn är riktat mot *logogenes*, dvs. hur betydelsepotentialen utvecklas genom en successiv instantiering av olika delar av den i en viss kontext (Halliday & Matthiessen 1999:18).

I det empiriska arbetet med SFL har det än så länge varit en övervikt för skriven text, så också inom svensk forskning (se dock Holmberg 2002). När SFL-undersökningar tagit sig an samtal har det i regel varit för att undersöka enbart den interpersonella metafunktionen (se t.ex. Eggins & Slade 1997). Här visar Grahn att även verktygen inom den ideationella metafunktionen är fruktbara för förståelsen av meningsskapande i talad interaktion.

Ett avstamp för avhandlingens studie av orden *tänka* och *tanke* tas i Wittgensteins resonemang om hur ords användning förhandlas i dialog med omvärlden. ”Hur ett ord fungerar kan man inte gissa. Man måste *se* på dess användning och lära därav” (Wittgenstein 1992 [1953]: punkt 340). För att

undersöka denna användning har Grahn valt radiopsykologsamtal då orden *tänka* och *tanke* förekommer frekvent i dessa, och SFL:s grammatikmodell visar sig kunna fånga betydelsenyanser i olika användningar av ett ord.

Materialet utgörs av tre samtal från radioprogrammet *Radiopsykologen* som sänts i Sveriges radio P1, vart och ett ungefär en kvart långt. Varje samtal utspelar sig mellan en psykolog och en inringare som i enlighet med programformen tar upp ett personligt problem. Dessutom deltar en programledare för att öppna och avsluta samtalen. Psykologen, som är samma person i alla tre samtalen, använder sig av s.k. kognitiv beteendeterapi. Denna terapimetod fokuserar på hantering av problem, snarare än bearbetning av underliggande orsaker. Detta är en bakgrund till att orden *tanke* och *tänka* förekommer så pass frekvent; att tala om att tänka är nämligen ett viktigt sätt att hjälpa inringaren att hantera sitt problem.

I avhandlingen används SFL:s processanalys för samtliga satskomplex där orden *tänka* och *tanke* ingår i någon av sina böjningsformer. Sammanlagt rör det sig om 58 instanser av verbet *tänka* och 58 instanser av substantivet *tanke* (till de senare har också pronomen med *tanke* som rektion medtagits, liksom ett par sammansättningar där ordet *tanke* är ett led). Analysen tar hänsyn till två skikt: dels kategoriseras processtyper och deltagare i det lexikogrammatiska skiktet, dels antas vissa deltagare realisera två kategorier i det semantiska skiktet, nämligen en 'tänkare' och en 'tanke'. Tänkaren och tanken kan ibland representeras grammatiskt i olika satser, vilket är anledningen till att hela satskomplex analyserats. Även om avhandlingen väljer att inte tala om växlingen mellan *tänka* och *tanke* i termer av grammatisk kongruens och metaforik, gör den dubbla analysen avhandlingen till en undersökning av *tanke* som ideationell grammatisk metafor (se Grahn 2012:32–33, jfr Halliday 1998b om realiseringen av *the sufferer*, jfr Lascaratou 2007).

Processtypsanalysen gör det möjligt att följa hur psykologen och inringaren semantiskt och grammatiskt tar plats i samtalets växling mellan *tänker* och *tanke*. Den som tänker (*jag* i exemplet nedan) kan i en instans vara upplevare i en mental process: ”*Ja[g]* tänker mycke på så- såna här existentiella saker å sådär .h tänker mycke på min barndom å såna där grejer [...]”, för att i nästa instans vara mål (*dej* i exemplet nedan) i en materiell process: ”[...] så far dina tankar iväg med *dej*”. I satserna där verbet *tänka* är processens kärna realiseras tänkaren kongruent, det vill säga som upplevare (och subjekt) i mentala processer. Det som tänks uttrycks typiskt i dessa satser antingen som nominalt konstruerade deltagare (som i exemplet ovan), eller som anförda satser.

I samtalen skapar användningen av nominalformen *tanke* en närmast explosionsartad vidgning av betydelsepotentialen. Nominalformen öppnar nämligen för att kunna prata om tänkande med andra verb än det mentala

tänka, vilket i sin tur ger plats även för andra deltagarroller. I exempel 5 nedan listas åtta av de konstruktionsalternativ som nominalformen alltså möjliggör i samtalen, och de verb som använts är kursiverade.

Exempel 5

- (a) tanken *dyker upp/slår till* [materiell processtyp]
- (b) tanken *far iväg med/slår till* tänkaren [materiell processtyp]
- (c) tänkaren *kontrollerar/närmar sig* tanken [materiell processtyp]
- (d) tanken *talat till* tänkaren [verbal processtyp]
- (e) tänkaren *ifrågasätter/pratar mot* tanken [verbal processtyp]
- (f) tänkaren *iakttar/ser* tanken [mental processtyp]
- (g) tänkaren *har tankar* [relationell processtyp]
- (h) tänkarens tankar *är negativa/dömande* [relationell processtyp]

Vi ser i exemplen ovan hur samtalen utnyttjar lexikogrammatiken för att måla upp ett samspel mellan någon som tänker och en tanke (eller flera).

I linje med SFL:s språksyn analyseras också hur växlingen mellan kongruens och metaforik både är motiverad av vad som händer i samtalskontexten, och skapar förutsättningar för hur samtalen kommer att utspinnas. Utifrån processanalysen identifierar Grahn s.k. kommunikativa projekt vilka kopplas till tre faser för rådgivningssamtal (Linell 2011). Samspelet mellan den som tänker och själva tanken analyseras som tre kommunikativa projekt kopplade till varsin fas: i den inledande orienteringsfasen går projektet ut på att den som tänker ska skiljas från sina tankar, i utforskningsfasen syftar projektet till att framställa den som tänker i ett underläge i förhållande till tankarna vilket sedan i åtgärdsfasen vänds till ett projekt där tänkaren framställs i överläge i förhållande till tankarna. Analysen av lexikogrammatiken i den ideationella metafunktionen är således den empiriska grund som möjliggör beskrivning av dessa kommunikativa projekt.

I det följande ska tre korta samtalsutdrag få illustrera hur möjligheten att välja mellan verbet *tänka* och substantivet *tanke* (markerade med fetstil i utdragen) utnyttjas för att genomföra de tre kommunikativa projekten. Utdragen är hämtade från ett samtal där inringaren vill diskutera sin beslutsångest (se Grahn 2012:93f.). I just detta samtal står rådgivaren för nästan alla instanser av *tanke* medan inringaren företrädesvis använder *tänka*. Utdraget i exempel 6 är hämtat ur samtalets orienteringsfas där rådgivaren (rg) introducerar ordet *tanke*, vilket sker i en fråga till inringaren (ir) på rad 9. Som en del i det kommunikativa projektet att skilja tänkaren och tanken åtgärdsfasen utnyttjas här möjligheten att låta tanken vara aktör i en (inbäddad) materiell process¹. Den som tänker realiserar istället i en materiell process i den överordnade satsen (*du* i exemplet nedan, transkriberat som *näru* på rad 6):

¹ Samtalen har transkriberats enligt gängse samtalsanalytisk notering, vilket innebär att

Exempel 6

```

01 rg   jaa, (.) .h men om vi tar de här me kläder
02     som ett exempel då,
03 ir   ja
04 rg   ett- ett konkret exempel .h
05 ir   ja
06 rg   näru står där i affären å: tittar på nånting
07 ir   ja
08     (0.9)
09 rg   va ere för tankar som dyker upp då,
10 ir   (0.7) (pt) eh: (3.0) men de blir väl kanske
11     (pt) (1.4) ja helt enkelt att ja inte
12     riktigt eh: (.) <vet vilken av alla stilar
13     som finns> (.) som ja ska välja,

```

I nästa fas av samtalet, utforskningsfasen, går samtalet över i att utforska och formulera inringarens problem. Det sker bland annat genom det kommunikativa projekt som har som mål att försätta den som tänker i ett underläge i förhållande till tanken. I utdraget i exempel 7 föreslår rådgivaren ett sätt att formulera problemet (rad 4), nämligen att ”dina tankar far iväg med dej”. Denna bild av tänkaren och tankarna i ett slags interaktion används även i resten av samtalet. Den grammatiska realisering som bidrar till bilden är även här en materiell process där *tankar* är aktör, och dessutom blir tänkaren grammatiskt realiserad i ett underläge genom att föras iväg av tankarna:

Exempel 7

```

01 rg   så just precis i den situationen näru står
02     där (.) [så (1.1)]=
03 ir   [ja
04 rg   =hm far dina tankar iväg med dej till att de
05     här valet som du ska göra nu, den tröjan
06     till exempel .hh
07 ir   ja
08 rg   [eh:
09 ir   [va kommer de å göra me mej

```

I samtalets avslutande fas, vilken generellt innehåller en åtgärd för att lösa det problem som formulerats, utnyttjas frekvent möjligheten att välja grammatiska metaforer för processen *att tänka* i form av nominalformen *tanke*. Utdraget i exempel 8 återger en sekvens med tre sådana instanser. I den första hamnar tänkaren i underläge genom att *tankarna* här är aktör (rad

---

inte bara talarnas språkliga yttranden återges, utan också t.ex. överlappande tal (med inledande hakparentes), pauslängd (inom parenteser), intonation (med pilar), taltempo (>snabbare såhär<) och inandningar (markerade .h eller .hh). (Se vidare Grahn 2012:20f.)

1). I den andra instansen förskjuts situationen till ett potentiellt överläge för tänkaren vilket grammatiskt sker genom att *tankarna* istället blir mål i en process där tänkaren (*du*) är aktör (rad 7). Detta överläge bekräftas slutligen av inringaren då han svarar med en konstruktion som låter *tankarna* (pronominiserade här i *iakttarom*) bli fenomen i en mental process där han själv i egenskap av tänkare är upplevare (rad 10–11).

Exempel 8

```

01 rg   å då kommer ju dom här tankarna å slå till
02      garante↑rat
03 ir   ja
04 rg   men >ere här verkligen min stil å va ska man
05      ha till å sär<
06 ir   [hm
07 rg   [hur kan- hur kan du behandla dom tankarna i
08      den situa- i den stunden just då,
09      (3.6)
10 ir   ja (0.9) då kan ja väl bara (.) ja då kan ja
11      väl iakttarom bara=

```

I detta sista yttrande har alltså inringaren identifierat sig med en tänkare som är i överläge i relation till tankarna. Därmed har det sista kommunikativa projektet genomförts, och därmed kan också rådgivningen betraktas som fullbordad i den meningen att ett problem har formulerats utifrån inringarnas situation och en lösning har presenterats och godtagits.

Det faktum att man kan välja mellan verbet *tänka* och substantivet *tanke* när man talar om att tänka kan vid en första anblick tyckas trivialt, men analysen visar att just denna lilla valmöjlighet öppnar för en mängd olika grammatiska konstruktioner som får konsekvenser för hur en situation ska förstås och för hur de inblandade deltagarna interagerar. Utifrån processanalysen blir det möjligt att systematisera användningarna av de två orden på ett meningsfullt sätt. Grahn har således använt SFL för att ”se på [ett ords] användning och lära därav” (Wittgenstein 1992 [1953]: punkt 340), och har med empirisk analys av lexikogrammatik kunnat belysa såväl olika skikt i betydelsepotentialen som själva den kontext i vilken denna lexikogrammatik används.

5. Avslutande reflektioner

Språk är mer än bara språk. Språk är en betydelsepotential genom vilken vi deltar i olika kontexter, gör erfarenheter meningsfulla i olika sociala verksamheter (ideationellt), positionerar oss i relation till andra (interpersonellt),

och skapar sammanhang i och genom text och samtal (textuellt). Det är så det framstår ur det teoretiska perspektiv som presenterats i denna artikel, och det är för att kunna omsätta en sådan förståelse i konkreta undersökningar av språk, text och samtal som teorin utvecklats sina analytiska verktyg.

SFL har ambitionen att omfamna komplexiteten i människans språkande. Att förstå och beskriva inte bara delar av språkandet utan också hur dessa hänger samman, både med varandra och med såväl faktiska (instantierade) som hypotetiska (potentiella) kontexter. Det instantierade och det potentiella språkandet är ju ständigt avhängiga varandra. Genom att förstå betydelse-skapandet som skiktat, metafunktionellt, systemiskt och potentiellt/ instansierat gör teorin det möjligt att se det stora i det lilla, att se hur kontexten framträder i och genom texter och samtal, genom de lexikogrammatiska val som görs.

I teorins ambition att hantera språkandets komplexitet ligger, som vi ser det, det mest lockande med SFL, men samtidigt också de största svårigheterna. Den som har ambitionen att omfamna något komplext med en teori, riskerar nämligen att göra teorin lika komplex som det som ska beskrivas. Detta kan vara en anledning till att forskningen ofta valt att använda delar av SFL och även att kombinera med andra teorier och metoder. De ambitiösa verktygen lämpar sig väl för att avgränsa och belysa ett specifikt språkligt fenomen, som sedan med fördel kan förklaras också med andra teorier och metoder. I Magnussons fall relateras SFL-studien till andraspråksforskning med andra teoretiska utgångspunkter, och i Grahns fall till dialogism och verksamhetsanalys. I båda fallen handlar det om att komma åt något som SFL:s kontextteori (hittills) inte förmår att fånga. I Magnussons fall gäller det kognitiva möjligheter för andraspråkinlärare att skapa förbindelser mellan förstaspråk och andraspråk (s.k. interdependens). I Grahns fall handlar det om att helhetligt kunna belysa den undersökta lexikogrammatiken i form av ändamålsenliga kommunikativa projekt som bidrar till en viss verksamhet.

De två undersökningar som refererats i denna artikel illustrerar hur SFL kan utnyttjas för att avgränsa och beskriva språkliga fenomen – i båda fallen har det handlat om vad teorin betecknar ideationell grammatisk metafor. Men undersökningarna illustrerar också hur teorin erbjuder möjligheter att låta de språkliga detaljerna belysa vad som händer i texternas och samtalens kontexter, och ge ny kunskap om det som är mer än bara språk. Magnusson (2011) visar hur elevtexter genom att utnyttja grammatisk metaforik, och de nya konstruktionsmöjligheter denna för med sig, kan skapa mer specialiserade, abstrakta och generaliserade bilder av världen. Undersökningen ger på så vis en ny bild av en fas av ungdomars språkutveckling som är avgörande för deras möjligheter att i högre studier tillägna sig vetenskaplig kun-

skap. Grahn (2012) kan med hjälp av SFL:s processtypsanalys visa hur växlingen mellan användning av ett verb och av motsvarande substantiv blir en tydlig resurs för psykologen att i sin profession formulera och lösa en inringares problem. För inringaren blir samma fenomen en resurs för att förstå och hantera besvärliga erfarenheter och oroande känslor.

För att stärka möjligheterna att koppla samman grammatik, semantik och kontext behövs det inom svensk SFL-forskning, som vi ser det, också undersökningar som syftar till att upprätta eller revidera system, inte bara tillämpa vad som redan etablerats. Detta gäller bland annat det lexikogrammatiska skiktet där det t.ex. saknas en kartläggning av det svenska språkets system för processtyper som visar hur olika systemiska distinktioner kan motiveras grammatiskt. I fråga om kontextens skikt behövs exempelvis en noggrannare utredning av begrepp som *vardaglig* och *specialiserad* (för att ta exempel som aktualiseras av både Magnusson 2011 och Grahn 2012). Och om detta är angelägna forskningsuppgifter inom den ideationella metafunktionen, där mest forskning hittills bedrivits, finns naturligtvis ett minst lika stort behov av motsvarande arbete inom interpersonell och textuell metafunktion. Först på det viset möjliggörs större undersökningar som på allvar kan visa också hur metafunktionerna samspelar inom ett register. Generellt finns det vidare arbete att göra för en bättre förståelse av hur kontext, så som SFL modellerar den, skiljer sig mellan skriven text (som ju var Magnussons forskningsobjekt) och samtal (som var Grahns). Det senare är nödvändigt om teorin på allvar ska kunna visa hur kontexters verksamheter och relationer ofta realiseras språkligt i kedjor av både texter och samtal (se Holmberg 2012b).

Litteratur

- Colombi, Cecilia. 2006. Grammatical metaphor: academic language development in Latino students in Spanish. I: Byrnes, Heidi (red.), *Advanced language learning. The contribution of Halliday and Vygotsky*. London: Continuum. S. 147–163.
- Cummins, Jim. 1979. Cognitive/academic language proficiency, linguistic interdependence, the optimum age question and some other matters. *Working Papers on Bilingualism* 19. S. 198–205.
- Derewianka, Beverly. 1995. *Language Development in the Transition from Childhood to Adolescence. The Role of Grammatical Metaphor*. (Ph.D. dissertation.) Sydney: Department of English and Linguistics, Macquarie University.
- Edling, Agnes. 2006. *Abstraction and authority in textbooks. The textual paths towards specialized language*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Linguistica Upsaliensia 2.) Uppsala: Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Eggs, Suzanne och Slade, Diana. 1997. *Analyzing Casual Conversation*. London: Cassel.

- af Geijerstam, Åsa. 2006. Att skriva i naturorienterande ämnen i skolan. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Linguistica Upsaliensia 3.) Uppsala: Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Grahn, Inga-Lill. 2012. Tala om att tänka. Om processer och projekt vid användning av orden *tänka* och *tanke* i tre samtal. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 18.) Göteborg: Inst. för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Halliday, M.A.K. 1966. Some notes on 'deep' grammar. *Journal of Linguistics* 2.1. S. 57–67. Reprint in Halliday, M.A.K. 2002. *On Grammar*. Vol. 1 in the *Collected Works of M.A.K. Halliday*, ed. by Jonathan J. Webster. London & New York: Continuum.
- Halliday, M.A.K. 1973. *Explorations in the functions of language*. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1975. *Learning how to mean. Explorations in the development of language*. London: Arnold
- Halliday, M.A.K. 1979. Modes of meaning and modes of expression. Types of grammatical structure, and their determination by different semantic functions. I: Allerton, D.J., Carney, Edward och Holcroft, David (red.), *Function and context in linguistic analysis. A Festschrift for William Haus*. London: Cambridge University Press. S. 47–79.
- Halliday, M.A.K. 1993. Towards a language-based theory of learning. *Linguistics and Education* 5. S. 93–116.
- Halliday, M.A.K. 1994. The construction of knowledge and value in the grammar of scientific discourse, with reference to Charles Darwin's *The Origin of Species*. I: Coulthard, Malcolm (red.), *Advances in Written Text Analysis*. London: Routledge. S. 136–156.
- Halliday, M.A.K. 1995. On language in relation to the evolution of human consciousness. I: Allén, Sture (red.), *Of thoughts and words. Proceeding of Nobel Symposium 92. The relation between language and mind*, Stockholm, 8-12 August. Singapore & London: Imperial College Press. S. 45–84.
- Halliday, M.A.K. 1998a. Things and relations. Regrammaticizing experience as technical knowledge. I: Martin, J.R. och Veel, Robert (red.), *Reading science. Critical and functional perspectives on discourses of science*. London & New York: Routledge. S. 185–235.
- Halliday, M.A.K. 1998b. On the grammar of pain. *Functions of Language* 5:1. S. 1–32.
- Halliday, M.A.K. 2002–2007. *Collected Works of M.A.K. Halliday*, ed. by Jonathan J. Webster. London & New York: Continuum.
- Halliday, M.A.K. och Greaves, William S. 2008. *Intonation in the Grammar of English*. London & Oakville: Equinox.
- Halliday, M.A.K. och Hasan, Ruqaiya. 1985. *Language, Context and Text. Aspects of Language in a Social-Semiotic Perspective*. London: Cambridge University Press.
- Halliday, M.A.K. och Matthiessen, Christian M.I.M. 1999. *Construing experience through meaning. A language-based approach to cognition*. London: Cassel.
- Halliday, M.A.K. och Matthiessen, Christian M.I.M. 2013. *Introduction to Functional Grammar*. 4th ed. London & New York: Routledge.
- Hasan, Ruqaiya. 1996. Semantic network: a tool for the analysis of meaning. I: Cloran, Carmel, Butt, David G. och Williams, Geoff (red.), *Ways of Saying; Ways of Meaning. Selected Papers of Ruqaiya Hasan*. London: Cassel. S. 104–131.
- Holmberg, Per. 2002. Emotiv betydelse och evaluering i text. (Acta Universitatis Gothoburgensis, Nordistica Gothoburgensia 24.) Göteborg: Göteborgs universitet.

- Holmberg, Per. 2011. Texters interpersonella grammatik. I: Holmberg, Per et al. (red.) 2011. S. 97–113.
- Holmberg, Per. 2012a. Skolskrivande, genre och register. En jämförelse mellan två systemisk-funktionella modeller. I: Boeriis, Morten och Andersen, Thomas Hestbæk (red.), *Nordisk socialsemiotik. Pædagogiske, multimodale og sprogvidenskabelige landvinninger*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. S. 221–245.
- Holmberg, Per. 2012b. Kontext som aktivitet, situationstyp och praktik. En kritisk analys av kontextbegreppet i systemisk-funktionell teori. *Språk och stil* 22:1. S. 67–86.
- Holmberg, Per och Karlsson, Anna-Malin. 2006. Grammatik med betydelse. En introduktion till funktionell grammatik. (*Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter* 37.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmberg, Per, Karlsson, Anna-Malin och Nord, Andreas. (red.) 2011. Funktionell textanalys. Norstedts Akademiska.
- Karlsson, Anna-Malin. 2005. Var finns betydelsen – i semantiken, i grammatiken eller i kontexten? Reflexioner kring den systemisk-funktionella grammatikens begrepp grammatisk metafor. *Folkmålsstudier* 44. S. 98–104.
- Karlsson, Anna-Malin. 2011. Texters ideationella grammatik. I: Holmberg, Per et al. (red.) 2011. S. 21–38.
- Kress, Gunther och van Leeuwen, Theo. 1996. *Reading images. The grammar of visual design*. London & New York: Routledge.
- Lascaratou, Chryssoula. 2007. *The Language of Pain. Expression or Description?* Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Lassus, Jannika. 2010. Betydelser i barnfamiljsbroschyrer: Systemisk-funktionell analys av den tänkta läsaren och institutionen. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Linell, Per. 2011. Samtalskulturer. Kommunikativa verksamhetstyper i samhället. (*Studies in Language and Culture*, 18). Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation. Linköpings universitet.
- Magnusson, Ulrika. 2009. Systemisk-funktionell lingvistik och andraspråksforskning. Skriftspråksutveckling i olika forskningstraditioner. *Nordand. Nordisk tidskrift för andraspråksforskning* 4:1. S. 67–94.
- Magnusson, Ulrika. 2011. Skolspråk i utveckling. En- och flerspråkiga elevers bruk av grammatiska metaforer i senare skolår. (*Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap* 17.) Göteborg: Inst. för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Matthiessen, Christian M.I.M. 1993. Register in the round. Diversity in a unified theory of register analysis. I: Ghadessy, Mohsen (red.), *Register analysis. Theory and practice*. New York: Pinter. S. 221–292.
- Matthiessen, Christian M.I.M. 2009. Meaning in the making. *Language Learning* 59, Suppl. 1, December 2009. S. 206–229.
- Nestlog, Eva Bergh. 2012. *Var är meningen? Elevtexter och undervisningspraktiker*. (Linnaeus University Dissertations, Nr 101/2012). Växjö: Linnaeus University Press.
- Nord, Andreas 2011: Text, register, genre och diskurs. I: Holmberg, Per et al. (red.) 2011. S. 155–167.
- Nordenfors, Mikael. 2011. Skriftspråksutveckling under högstadiet. (*Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap* 16.) Göteborg: Inst. för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Nordrum, Lene. 2007. *English lexical nominalizations in a Norwegian-Swedish contrastive perspective*. (Doctoral Theses from University of Gothenburg.) Göteborg: Engelska institutionen, Göteborgs universitet.

- Nygård Larsson, Pia. 2011. *Biologiämnets texter. Text, språk och lärande i en språkligt heterogen gymnasieklass.* (Malmö Studies in Educational Sciences 62.) Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Ohlsson, Claes. 2007. *Folkets fonder? En textvetenskaplig studie av det svenska pensionssparandets domesticering.* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 9.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Schleppegrell, Mary. 2002. Challenges of the science register for ESL students. I: Schleppegrell, Mary och Colombi, Cecilia (red.), *Developing advanced literacy in first and second. Meaning with power.* Mahwah, NJ: Erlbaum. S. 119–142.
- Schleppegrell, Mary. 2004. Technical writing in a second language: the role of grammatical metaphor. I: Ravelli, Louise och Ellis, Robert (red.), *Analysing academic writing. Contextualized frameworks.* London: Continuum. S. 174–189.
- Siljan, Henriette. 2011. *Metaforisering, nominalisering og normering. En teoretisk studie av grammatisk metafor og to empiriske undersøkelser av språktrekket i lærobokstekster.* Oslo: Universitetet i Oslo, det Humanistiske fakultet.
- Thompson, Geoff. 1999. Acting the part. Lexico-grammatical choice and contextual factors. I: Ghadessy, Mohsen (red.), *Text and context in functional linguistics.* S. 101–124.
- Thompson, Geoff och Collins, Heloisa. 2001. Interview with M. A. K. Halliday, Cardiff, July 1998. *Documentação de Estudos em Lingüística Teórica e Aplicada (DELTA)* 17:1. Internet: http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0102-44502001000100006&script=sci_arttext&tlng=pt
- Wiksten Folkeryd, Jenny. 2006. *Writing with an attitude.* (Acta Universitatis Upsaliensis. *Studia Linguistica Upsaliensia* 5.) Uppsala: Institutionen för lingvistik och filologi, Uppsala universitet.
- Wittgenstein, Ludvig. 1992 [1953]. *Filosofiska undersökningar.* Stockholm: Thales.